

Povezanost Hrvatskog primorja i Dalmacije u oslobodilačkoj borbi na Jadranu

Tradicionalna veoma tijesna povezanost naroda Hrvatskog primorja i Dalmacije, posebno ona morskim putem imala je izuzetan značaj i dobila nove kvalitete u toku oslobodilačke borbe naših naroda i narodnosti protiv fašizma. Ona je u toku drugog svjetskog rata stavljena pred najveća iskušenja u povijesti naših naroda, pred izuzetne političke i vojne teškoće. One su izgledale nesavladive. Uspješno su savladane kroz općenarodni rat i socijalističku revoluciju i pretočile se u neraskidivu povezanost i čvrstotu jugoslavenskog jadranskog područja i cijele naše zajednice SFRJ.

Karakteristike povezivanja morskim putem Hrvatskog primorja i Dalmacije u jednom relativno kratkom periodu narodnooslobodilačke borbe na Jadranu (od jeseni 1943. do početka 1944. godine), što je predmet ove rasprave, mogu ukazati ne samo na politički i vojni značaj sa stajališta povezanosti ovih krajeva Hrvatske, već znatno šire.

1. Stvaranje osnova za šire i čvršće povezivanje

Poznato je da su pomorske partizanske veze u toku NOR-a bile, može se reći, prvi, najrazvijeniji specifičan oblik borbenih dejstava na moru u periodu do kapitulacije Italije. U početku nedovoljno razvijene, uglavnom su lokalnog karaktera. Teku kao tajna veza naročito između obale i otoka. Uspostavljaju ih i održavaju krhkim plovnim sredstvima i uz velike napore partijske organizacije i rukovodstva. Taj će se oblik partizanske aktivnosti na moru u Hrvatskom primorju, za razliku od one u Dalmaciji, gdje poprima šira borbena dejstva i druge oblike otpora okupatoru na moru, zadržati do kapitulacije Italije. Do tog događaja neće biti uspostavljene na našem obalnom moru, tako silovito pritisnutom snagom osvajača, stalne partizanske veze između Hrvatskog primorja i Dalmacije.

Međutim, sam karakter oslobodilačkog rata u kome je narod Hrvatskog primorja, kao uostalom i narod ostalih krajeva Jugoslavije, slijedio poziv druga Tita i Komunističke partije Jugoslavije, nije bio ovisan i vezan samo za postojanje tzv. fizičkih veza, jer je narod osnovu svoje povezanosti nalazio, prije svega, u ostvarenju istih ciljeva oslobodenjem zemlje od okupatora i stvaranjem novog društvenog uređenja kroz oružanu borbu protiv osvajača i njegovih slugu, koje je tako jasno proklamiralo KPJ pozivom na ustanak jula 1941. godine. U tome, svakako, leži ona najčvršća povezanost progresivnih snaga i naroda iz svih krajeva naše zemlje na liniji KPJ, pa prema tome i povezanost Hrvatskog primorja i Dalmacije i u vrijeme dok nisu uspostavljene stalne veze morskim putem, tom inače najprirodnijom sponom.

Kapitulacija Italije (rujna 1943.) bila je sa stajališta daljeg razvoja oslobodilačke borbe na obali, otocima i na moru događaj od posebnog značaja. Čitava obala i otoci, s izuzetkom nekoliko gradova, odjednom je postala slobodna teritorija NOVJ. Niču tri nove mornaričke komande i jedan mornarički odred. Nijemci nisu bili u stanju da posjedu za kratko vrijeme sve garnizone na obali i otocima koje su držali Italijani.

Dok u Dalmaciji već od ranije, kao rezultat oružane borbe naroda pod rukovodstvom KPJ, postoje i izrastaju jezgra za razvoj mornaričkih komandi, pri čemu osni-

vanje Sekcije za Ratnu mornaricu pri štabu IV operativne zone, Naredbom druga Tita i Vrhovnog štaba od 18. prosinca 1942. godine,¹ ima izuzetan povijesni značaj, na sjevernom dijelu Jadrana prilike su drugačije.

Njemačka ofanziva (Wolkenbruch), koja je otpočela 22. rujna, nanijela je teške gubitke pokretu i onemogućila stvaranje mornaričkih jedniica i komandi u Slovenskom primorju i Istri u to vrijeme.

Povoljnija je situacija u Hrvatskom primorju. Taj je dio obale Rimskim ugovorom pripao Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, toj tvorevini fašizma, koju narod ovog područja nije nikada prihvatio. Imao je razvijenu mrežu lučkih ustanova i elemente pomorske privrede. Tu su komiteti Partije i narodnooslobodilački odbori imali jak utjecaj na narastanje borbe protiv italijanskog okupatora. Na osnovu aktivnog učešća naroda Hrvatskog primorja u oslobodilačkoj borbi od 1941. godine² u Crikvenici dotadašnje lučko zapovjedništvo odmah po kapitulaciji Italije priključuje se NOVJ i počima da djeluje kao komanda partizanske mornarice.³ Do podne 10. rujna 3. brigada 13. primorsko-goranske divizije i narod razoružavaju italijansku 14. obalsku brigadu. Toga dana komandant 3. brigade potvrđuje odluku bivšeg lučkog zapovjedništva o uspostavi Komande Mornarice NOV i POJ.⁴ Glavni štab Hrvatske je 24. rujna izdao Naredbu o osnivanju Komande mornarice za Hrvatsko primorje i Istru. Njena je nadležnost obuhvatala sve Kvarnerske otoke zaključno sa Pagom.⁵ Ova komanda djeluje od 29. rujna pod službenim nazivom Komanda narodnooslobodilačke mornarice za Hrvatsko primorje i Istru, izuzeta je iz potčinjenosti 13. primorskogoranske divizije i podređena Glavnom štabu Hrvatske.⁶

U to vrijeme jake snage Nijemaca nalaze se u Rijeci. Na ovom je predjelu Jadrana čitav rujan, ipak, protekao relativno mirno, za razliku od situacije u srednjoj Dalmaciji, gdje Nijemci 27. rujna osvajaju Split. Bile su, uglavnom, povoljne prilike za novoosnovanu komandu da organizira i razvije borbene jedinice na kopnu i moru, pristupi organiziranju pomorskog saobraćaja, osmatračke službe. Od interniraca u logoru Kampor na o. Rabu, pretežno Slovenaca, osnovana je brigada. Likvidirana je ustaška grupa kod Karlobaga. Uspješnim pomorskim desantom oslobodeni su otoci Cres i Lošinj. Ulogu ovih otoka ocijenio je njemački Admiral Jadrana kao neophodnu kariku koju treba čvrsto držati u rukama, ako se želi gospodariti područjem sjevernog Jadrana, a time životnim centrima koji se od obale, stjecišta važnih po-

¹ Zbornik (NOR) — VII, tom VIII, knjiga 1., str. 13.

² U rujnu 1941. godine na Tuhobiću kraj Sušaka djeluje grupa od 120 partizana. Oni održavaju vezu s Bakrom i Kraljevicom. Na Kvarnerskim otocima Partija je imala najjače uporište na o. Krku.

³ Arhiva Vojnoistorijskog instituta (A. — VII) Beograd, k. 105 B., br. 36/1—2.

⁴ Izvor kao pod 3. Ovo je prvi zvanični naziv novoosnovane mornaričke komande.

⁵ A. — VII, k. 106, br. 21—2.

⁶ A. — VII, k. 104, br. 45—2.

morskih komunikacija, protežu prema unutrašnjosti.⁷ Likvidacijom četničke grupe na Lošinj pokopane su nade reakcije da će ovo područje moći iskoristiti kao jedan od punktova za priljavu igru protiv nove Jugoslavije.

U Glavni štab Hrvatske stiže preko radiostanice VIII korpusa, 24. listopada, obavijest da je Vrhovni štab NOV i POJ toga dana izdao Naredbu o osnivanju Mornarice NOVJ.⁸ Tada je čitava obala podijeljena na četiri pomorska obalska sektora. Međutim, izduženost jadranskog pomorskog vojišta i tadašnje prilike na njemu u situaciji kada Nijemci započinju »trku ka moru« i ulazu maksimalne napore da organiziraju i razviju svoju ratnu mornaricu na našem moru, Štab Mornarice NOVJ ubrzo (10. studenog) je podijelio obalu na šest pomorskih obalskih sektora: I POS (tršćanski), II POS (kvarnerski), III POS (zadarsko-šibenski), IV POS (splitški), V POS (pelješki) i VI POS (bokokotorski). Područje II POS-a obuhvata predio od Limskog kanala na sjeveru do prolaza Ljubac — rt Stara Klara u Velebitskom kanalu. Ovakva osnovna podjela odgovornosti pojedinih pomorskih obalskih sektora Mornarice NOVJ uz manje izmjene ostaće, uglavnom, nepromijenjena do proljeća 1945. godine.⁹ Dobar dio vremena II POS će vršiti i funkciju I POS, što povezanosti područja ovog pomorsko-obalskog sektora sa Dalmacijom daje širi značaj, siže do Slovenskog primorja, krajnjih sjevernih granica Jugoslavije.

2. Objedinjavanje i izgradnja jedinstvenih napora za vođenje oslobodilačke borbe na moru

Do osnivanja Štaba Mornarice NOVJ i podjele obale na pomorske sektore, suradnja i povezanost mornaričkih komandi je slaba. Pritisnute težinom vlastitih problema, nedovoljno obavještene o stanju kod susjeda, bez dobrih sredstava veze, iz objektivnih i subjektivnih razloga, počele su se, na neku ruku, zatvarati u regionalne okvire. Dolazilo je i do situacije koje su nespojive s uspješnim vođenjem rata na moru kao, npr., da svaka komanda ima svoje znakove raspoznavanja na moru, nisu koordinirane akcije u pogledu izviđanja, obavještavanja, minske opasnosti i sl. Potrebno je, međutim, istaći da prve korake u prevazilaženju ovih teškoća čini Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju i Štab Flotile naoružanih brodova. Početkom listopada stavljeno je u zadatak članu Pokrajinskog komiteta Andriji Božaniću da motornim čamcem obide područje do Sušaka i upostavi suradnju s mornaričkim komandama. Ovaj važan zadatak izvršen je djelomično usljed prodora Nijemaca na more.¹⁰

Razvoj situacije na obali i odluka Vrhovnog štaba o osnivanju Mornarice NOVJ bitno su utjecali na prevazilaženje regionalnih shvaćanja, na bolje povezivanje i sadejstvo svih raspoloživih snaga za borbu protiv okupatora, što je odlučno utjecalo i na bolje povezivanje Hrvatskog primorja i Dalmacije.

Značaj koji jugoslavensko ratište u to vrijeme ima za saveznike za pobjedu nad fašizmom i što je naročito važno, potrebe daljeg razvoja oslobodilačke borbe naših naroda i narodnosti gotovo u prvi plan stavljaju ulogu Jadrana. Trebalo je otpočeti za stalnim i dugoročnim rješavanjem specifičnih obrambenih napora na Jadranu,¹¹ razviti jedinstvenu obrambenu organizaciju na jadranskom pomorskom vojištu, osigurati efikasnije prisustvo na moru, uspostaviti veze preko mora sa saveznicima, osposobiti se za sadejstvo s njihovim pomorskim i zračnim snagama, intenziviranjem borbenih napora do kraja sprovesti odluke ZAVNOH-a, odnosno AVNOJ-a o definitivnom priključenju otuđenih krajeva, otoka i gradova na našem moru matici zemlji. Izgradnja jedinstvene Mornarice NOVJ, a time i tretiranje od svih subjekata oslobodilačke borbe čitavog obalnog i otočnog područja kao jedinstvenog vojišta postaje postepeno realnost od izuzetnog značaja.

Pri Štabu Mornarice NOVJ osniva se u cilju normalizacije i mobilizacije pomorskog saobraćaja Odsjek za pomorski saobraćaj, čija se nadležnost proteže od Tržića do Bojane. Time je jednom od najvažnijih zadataka svake ratne mornarice, a to je organizacija, održavanje i obezbjeđenje saobraćaja na moru, u uvjetima oslobodilačke borbe na moru dat i odgovarajući jedinstveni organizacioni pristup za akciju.¹²

Sve se to zbiva u jeku neprijateljske ofanzive, kada Nijemci svim silama nastoje da unište oslobodilački pokret, da na Jadranu razviju svoju ratnu mornaricu, da sačuvaju pomorsku komunikaciju duž istočne obale Jadrana do voda Albanije, Grčke, da organiziraju protivdesantnu obranu istočne obale od desanta saveznika. Naime, u to vrijeme Nijemci su opsjednuti britanskom varijantom strategijskog plana da se preko Dalmacije pomorskim desantom prođe u Srednju Evropu.¹³

Kao osnov za razvoj pomorskih veza sa Dalmacijom II POS je ujesen 1943., prije prodora Nijemaca na njegovo područje, imao nekoliko značajnih faktora.

Raspologao je sa znatnom materijalno-tehničkom bazom. Ima pet parobroda (»Makarska«,¹⁴ »Cetina«, »Slavija«, »Senj« i »Lav«). Njima je vršena evakuacija materijala iz Sušaka i Kraljevice za Novi. Imao je i oko 40 motornih jedrenjaka, 20 manjih i većih ribarskih brodova i veći broj motornih čamaca. Bio je dobar to fond plovnih sredstava od kojih su proslavljeni naoružani i nenaoružani motorni drvenjaci bili najžilaviji i najuporniji.

Posjedovao je i razvijenu mrežu lučkih kapetanija (Sušak, Bakar, Crikvenica, Senj, Krk i Rab) i lučkih zastupništva (Kraljevica, Selce, Novi, Jurjevo, Malinska, Silo, Vrbnik, Baška, Punat, Novalja, Pag i Karlobag).

U njegovom sastavu nalazio se veći broj sposobnih i iskusnih pomoraca koji se nisu plašili rizika. Oni su bili organizatori pomorskog saobraćaja, koji u to vrijeme veoma dobro funkcionira na području II POS-a, povezuje otoke i obalu.¹⁵

Iz Senja, Jurjeva, Stinice, Jablanca u studenom i prosincu 1943. i siječnju 1944. godine prolaze na hiljade tona materijala i opreme ukrcane na Visu prema Gorskom Kotaru, Lici, Kordunu i Baniji. Odlaze prvi ranjenici za Vis, a odatle sa savezničke bolnice u Italiji. Teška situacija u pogonskom gorivu ublažila je u izvjesnoj mjeri kada je, 21. studenog preko Dugog otoka stigao iz Visa u Novalju (o. Pag) transport nafte i benzina upućen od Štaba Mornarice NOVJ za potrebe II POS-a. U vrijeme njemačkog iskrcavanja na o. Krk, štab II POS-a je naredio da se još jedini preostali parobrod »Cetina«, koji je, nakon oštećenja, 2. studenog osposobljen za plovidbu, iz Jurjeva probije za Novalju. On je, međutim, uplovio u Rab, a zatim u Jablanac. Tu su na njega iz kamiona prebačeni ranjenici. Brod je isplovio 26. studenog s ranjenicima za Rab, a odatle za Vis.¹⁶ Održavaju se kontakti s političkim rukovodstvom na terenu, vrši se snabdjevanje i popuna, pristizu novi borci.

Područje od Novog do Jablanca zajedno s Rabom (Nijemci su se iskrkali na taj otok tek 19. ožujka) i Pagom najdulje je zadržano kao slobodna teritorija pod kontrolom II POS-a. Kao cjelovit teritorij sa pogodnim

⁷ Ratni dnevnik Admirala Jadrana, prijevod, knjiga 1. — 3. (rujan — listopad 1943.) primjerak 5. — A. — VII.

⁸ A. — VII, k. 2021. br. 1/1—8.

⁹ A. — VII, k. 516, br. 17/1—4.

¹⁰ Vasiljević dr. Jovan, Komande jedinica Mornarice NOVJ, »Mornarički glasnik«, br. 4/1973.

¹¹ Ostojić Marijo, kontraadmiral, Pomorski obalski sektori Mornarice NOVJ, »Mornarički glasnik«, br. 6/1973.

¹² A. — VII, reg. br. 12/1—1, k. 2021.

¹³ Maltov, Od Kazablance do Overlorda, na ruskom, Moskva, 1964., str. 328.

¹⁴ Na njemu je 10. rujna izvješena zastava sa petokrakom, nakon što je rekviriran. Kada su Nijemci zauzeli Crikvenicu, »Makarska« je isplovila za Bari. Netko je vrijeme bila brod-baza Dalmacije NOV i POJ u Bariju, zatim saobraćaja sa Visom — A. — VII, k. 2024, br. 1/1—2.

¹⁵ Pribilović prof. Kazimir, kapetan korvete, Pomorski saobraćaj u Hrvatskom primorju od osnivanja II POS-a, do kraja 1943. godine, »Mornarički glasnik«, br. 5/1973.

¹⁶ Dnevnik Bonači Jure (1. X — 1. XII 1943.), str. 52-53. (prijepis).

prilazima s mora i komunikacijama prema unutrašnjosti zemlje, koje su kontrolirale snage NOVJ, on je uz organiziranu službu transporta i njegovo obezbjeđenje na moru od strane jedinica II POS-a pružao mogućnost Vrhovnom štabu i posebno Glavnom štabu Hrvatske da iskoristi taj slobodan koridor, koji je ostao, nakon što su Nijemci zauzeli gotovo čitavu obalu Dalmacije i dio Hrvatskog primorja, da ubaci značajnu materijalnu pomoć jedinicama i narodu i da istovremeno operativne jedinice na kopnu rastereti od ranjenika,¹⁷ što će utjecati u znatnoj mjeri na veću borbeni sposobnost u teškim okršajima s neprijateljem u toku VI ofenzive.

Ovi zadaci na moru izvršavani su pod gotovo stalnim neprijateljskim dejstvima naročito iz zraka i unatoč čestim tehničkim neispravnostima i oštećenjima na plovnim objektima i uvijek kritičnog stanja sa pogonskim gorivom. Glavni teret u izvršenju ovih teških i složenih zadataka nosili su pomorci, ribari, kadrovi II POS-a, ali su u njima učestvovali brodovi i posade i drugih pomorskih obalskih sektora (III i IV POS).

Sredinom siječnja 1944. godine jedinice II POS-a morale su se pred neprijateljskom ofenzivom povući na Dugi otok. Evakuacija iz Senja je započela 12. siječnja. Završila se noću 19/20. siječnja. Samo par dana kasnije, 26. siječnja, njemački admiral Jadrana, nakon što je uspostavio kontrolu nad unutrašnjom obalskom pomorskom komunikacijom, seli sa štabom iz Beograda u Opatiju. Štab Mornarice NOVJ dodjeljuje II POS-u dio teritorije III POS-a. Na južnom dijelu Dugog otoka, Kornatima i Žirju nalazio se III POS, Štab Mornarice, 26. divizije i IV POS na Visu, V POS na Lastovu. Svi ispravni brodovi II POS-a prebačeni su u luke Dugog otoka (oko 20 je drenjaka i motornih čamaca), dok su ostali onesposobljeni za plovidbu.

Bila je to jedna od najtežih faza borbe za jedinicu NOVJ, a tim i za Mornaricu. Nijemci su zaposjeli čitavu obalu Jadrana i upostavili kontrolu na unutrašnjem dijelu obalnog mora. Međutim, sa operacijske osnovice Dugi otok — Kornati — Žirje — Vis — Lastovo, sa ključnom pozicijom na Visu, koji se pretvara u glavnu bazu Mornarice NOVJ, zatim sa pozadinskim elementima na obali južne Italije, Mornarica NOVJ razvija nove još veće mogućnosti za djestva.

Tako se II POS našao izvan svog operativnog područja, ali on i dalje svojom aktivnošću ostaje okrenut i usmjeren prema Hrvatskom primorju i Istri. Za II POS nastaje jedna posve nova i veoma složena situacija. Udaljen od svog matičnog područja, on se postepeno konsolidira i jača oslanjajući se najprije na Dugi otok, zatim (od 20. rujna 1944.) na o. Ist (taj naš drugi Vis), pa onda na Zadar (od 5. siječnja 1945.). Razvija borbene snage, stalno na o. Krku djeluje jedna borbeno grupa, uspostavlja i održava pomorske veze sa Hrvatskim primorjem i Istrom. Tu je i jak obavještajni punkt. On prati i obavještava o pokretima neprijateljskih snaga pomorskim i kopnenim putem za Rijeku i Trst, tih njemačkih centara za snabdjevanje na Jadranu. Time doprinosi efikasnosti borbenih djestava oslobodilačkih snaga, kao i akcija savezničke avijacije i pomorskih snaga na Jadranu. Već u travnju II POS uspostavlja vezu sa otokom Krkom. Taj će otok ubrzo postati centar veza hrvatskog primorja s Dalmacijom (Visom). Od njega će pomorske veze teći dalje ka Istri i obali za Gorski Kotar i Liku. Na tim zadacima položio je život u Vlado Bagat, narodni heroj, pomoćnik političkog komesara II POS-a, kada je 1. lipnja rano u jutro čamcem pristao uz obalu Oliba i naišao na njemačku zasjedu.¹⁸

Sve se više razvijaju i šire pomorske veze između Dalmacije i Hrvatskog primorja uporedo s pomjeranjem težišta djestva Mornarice NOVJ prema sjeveru do konačnog oslobođenja zemlje. U završnim operacijama u kojima su osnovne snage na moru upravo u sastavu ove komande (tada je II POS dobio naziv Pomorska komanda sjevernog Jadrana), ta povezanost dobija puni zamah. Kao ilustracija sve veće razgranatosti pomorskih veza Dalmacije sa Hrvatskim primorjem u vrijeme dok se je II POS nalazio na području Dalmacije, može poslužiti jedan dokumenat iz jeseni 1944. godine.¹⁹

Prema Pov. OP br. 261 od 28. rujna 1944. godine štaba II POS-a, postojale su slijedeće plovne rute:

»1. Noćna ruta Olib-Morovnik-Trstenik-Mezulin, sa danonoćnim sidrištem u Mezulinu. U slučaju jakih sjevernih vjetrova kao sidrište upotrebljava se mjesto Mezulina južna obala o. Plavnika.

2. Noćna ruta Mezulin-Tranjevo (odnosno Plavnik-Tranjevo) sa noćnim sidrištem u Tranjevu.

3. Noćna ruta Olib-Morovnik-Trstenik-Tranjevo sa noćnim sidrištem u Tranjevu.

4. Noćna ruta Olib-Morovnik-Lun-Bočarije sa noćnim sidrištem u Bočariju. Ova se ruta još ne upotrebljava.

5. Noćna ruta Olib-Morovnik-Uvala Kanić sa noćnim sidrištem u Uvali Kanić.

6. Danonoćna ruta Ist-Olib sa danonoćnim sidrištem u Olibu.

7. Noćna ruta Molat-Vir sa noćnim sidrištem u Viru.

7a. Danonoćna ruta Ist-Molat sa danonoćnim sidrištem u Molatu.

8. Danonoćna ruta Ist-Proversa.

8a. Danonoćna ruta (nastavak rute 8) Proversa-Kornatski Kanal-Lavsa, sa danonoćnim sidrištem u Lavsi.

8b. Danonoćna ruta (nastavak rute 8) Proversa-Žutski Kanal-Opat-Kornatski Kanal-Lavsa, sa danonoćnim sidrištem u Lavsi.

9. Ruta III POS Lavsa-Vis.

10. Danonoćna ruta Ist — do tačke 7 Nm SW od Molata-Sv. Andrija-Vis.

Pored naprijed navedenih glavnih ruta brodovi ovog sektora saobraćaju kadkada i po drugim rutama po vodama Srednjeg Kanala, te unutar trokuta Premuda-Olib-Ist, no ove su toliko različite da ih se ne može sve predvidjeti.

Boravak i djelovanje II POS-a na području Dalmacije po svojim političkim i vojnim efektima predstavlja veoma važnu kariku u povezivanju Hrvatskog primorja i Dalmacije. U tom povezivanju ima izvjesne simbolike i u tome što se u to vrijeme na brodovima i u jedinicama, na zborovima vojske i naroda diljem jadrana pjeva pjesma »Mornari hrabri ko legende glas«, Davida Kabalina — Vinodolskog, rođena na moru negdje pod Velebitom u jesen 1943. godine.

3. Višestruki značaj povezanosti

Jesen 1943. i početak 1944. godine je značajan period oslobodilačke borbe za povezivanje naroda Hrvatskog primorja i Dalmacije morskim putem. U to vrijeme uspostavljaju se pomorske veze unatoč težnji Nijemaca da zagospodare obalom i unište narodnooslobodilački pokret. Od tada će se uz povremene prekide ta povezanost stalno razvijati po ulaznoj liniji uporedo s jačanjem i narastanjem oslobodilačke borbe u cjelini, posebno na obali i otocima. Za njen uspjeh bile su važne već tada ostvarene pobjede oslobodilačke borbe na moru u Dalmaciji, postojanje slobodnih teritorija na obali i otocima, kao i već postavljeni temelji partizanske mornarice u Podgori.

Povezanost u borbi od prvih ustaničkih dana 1941. godine, pod rukovodstvom Tita i KPJ Hrvatskog primorja i Dalmacije, dobija, nakon kapitulacije Italije, nove dimenzije i kvalitete, a rasplamsavanje oslobodilačkog rata na moru i u Hrvatskom primorju označice krupan prilog i u ostvarivanju težnji naroda Istre i ostalih od matice otuđenih krajeva, koje će II zasjedanje AVNOJ-a ozakoniti kao neotuđivo pravo da bi ih u pobjedonosnijim pohodima oslobodilačke borbe i realizirali, u čemu je veliki doprinos dala i povezanost ovih krajeva Hrvatske.

Ta je povezanost imala višestruki politički i vojni značaj, naročito u pogledu učvršćenja i podizanja efikasnosti oružane borbe i otpora fašističkom okupatoru i

¹⁷ Mamula Branko, viceadmiral, Kontinuitet revolucije, »Mornarički glasnik«, br. 6/1973.

¹⁸ Tićac Orfeo, Veze s Krkom i Unijama, »Iz oslobodilačkog rata na Jadranu, izdanje JRM, Split, 1953.

¹⁹ Zbornik, tom 8., knjiga 3, br. 40.

njegovim slugama na viši stepen na čitavom jugoslaven-skom dijelu Jadrana. Ona je važna u pogledu doprinosa izgradnji jedinstvene Mornarice NOVJ, eliminiranju regionalnih okvira u čemu su prve inicijative došle od strane rukovodstva Partije. Pospješeno je jedinstveno usmjerenje cjelokupnih napora, zahtjeva i potreba oslobodilačke borbe naših naroda i narodnosti na ovom vojištu od izuzetnog značaja za zemlju kao cjelinu, čemu odličan doprinos daje i osnivanje Štaba Mornarice NOVJ i pomorskih obalskih sektora. Vrijeme je to kada nova Jugoslavija, poslije II zasjedanja AVNOJ-a dobija i sve karakteristike pomorske države, izlazi u svijet i preko mora i povezuje se sa saveznicima. Uspjesi oslobodilačke borbe na moru imaju neposredne pozitivne reperkusije na razmah i jačanje oslobodilačke borbe naših naroda i narodnosti u cjelini.

Istrajnost i pregalaštvo boraca oslobodilačkog rata ispoljeno i u uspostavljanju pomorskih veza između Hrvatskog primorja i Dalmacije na svojevrsan način potvrđuju vrijednost povijesnih odluka druga Tita i Vrhovnog štaba: o osnivanju Sekcije za Ratnu mornaricu, Mornarice NOVJ, kao i o tome da se otok Vis odlučno brani, pretvori u glavnu vojno-pomorsku bazu Mornarice NOVJ. To tim prije, jer osnovne karakteristike tih pomorskih sopna, održavanih pod izuzetno teškim okolnostima, nemaju samo onaj tzv. čisto vojni značaj. Bile su to u pravom smislu veze na moru oslobodilačkih snaga, koje su, prije svega, povezivale osnovne interese naroda za ostvarenje ciljeva revolucije i imale svestrane osobine, kao i sama borba za čiji su račun uspostavljene i funkcionalirale.

U to vrijeme veoma reljefno se ispoljavaju i sve teškoće i složenost uspostavljanja pomorskih veza na ta-

ko izduženom obalskom pojasu (dugačkom oko 2.000 km, širokom 40-60 km). Pokazalo se da dobro organizirane i jače mornaričke komande, koje su bile u stanju da uspješno objedinjuju sveukupne napore oslobodilačke borbe naroda svog područja, kao što su to bili razvijeni pomorski obalski sektori, mogu i u najtežim uvjetima, čak i pod cijenu da budu privremeno izbačeni sa dijela, pa i čitavog svog područja, ispunjavati i jednu od vitalnih funkcija za uspješno vođenje obrambenog rata na moru, kao što je to održavanje i obezbjeđenje pomorskog saobraćaja.

Posebnu ulogu su otoci i sveukupnost borbenih napora koje je narod otoka ulogao. Neki od njih imali su ključnu ulogu. Bili su siguran oslonac i čvrste karike u lancu izgradnje obrambenog sistema na moru u danima kad je gotovo čitava obala bila pod kontrolom okupatora. Omogućavali su pomjeranje obrambenih snaga bilo u smislu njihova izvlačenja ispod uništavajućih udara neprijatelja, bilo u smislu ispoljavanja težišta oružane borbe i nanošenja što težih udara neprijatelju na širokom frontu.

Uspostavljanje pomorskih veza, a time i čvršće povezanosti Hrvatskog primorja i Dalmacije od jeseni 1943. godine, će, unatoč velikih teškoća, ipak stalno rasti do konačne pobjede oslobodilačke borbe. U završnim operacijama do oslobođenja zemlje težište zadataka na moru će biti upravo na ovoj mornaričkoj komandi osnovanoj rujna 1943. godine u Crikvenici.

S pravom se može konstatirati da je ta povezanost veliki prilog i izgradnji i učvršćenju bratstva i jedinstva svih naših naroda i narodnosti od Soče do Bojane, šire i više od toga.